

Országos könyvtárépítési konferencia Székesfehérváron

Az utolsó évtizedben épült magyar könyvtárak — a könyvtárépítés és berendezés szempontjából is — adnak már annyi tapasztalatot, ami lehetővé és szükségessé is tesz bizonyos mértékű összegezést. A tapasztalatok összegezésére és a jövő útjának kijelölésére — az elvi követelmények meghatározása mellett is — szerencsés és rendkívül hasznos dolog a tanulságokat egy valóságos, felépítésre szánt épület tervezési programján, tehát szinte egy modellen összegezni s ebben a formában is megvitatni.

Ez a gondolat valósult meg az ezeréves évfordulóját ünneplő Székesfehérvár ünnepsorozatára keretében a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár által összehívott országos könyvtárépítési konferencián.

A nagy érdeklődéssel kísért tanácskozáson megjelent *Kondor Istvánné*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője, valamint a minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ több képviselője is. Fejér megye tanácsát *Seres József* művelődésügyi osztályvezető, az MSZMP megyei bizottságát *Barts Oszkárné*, a városi tanácsot *Gubics István* elnökhelyettes és *Czecz Ernő* művelődésügyi osztályvezető képviselte. Résztvett az ülésen számos építész is, közöttük *Auszmann László*, a megyei építésügyi osztály vezetője, *Zöldy Emil* főépítész, *Spránitz Tibor*, a megyei tervezőiroda igazgatója és *Schmidl Ferenc* ny. címzetes egyetemi tanár, a megyei könyvtár jelenlegi épületének tervezője.

A konferenciát *Gubics István*, a városi tanács elnökhelyettese köszöntötte. Örömet fejezte ki, hogy a fehérváriak napról napra fiatalodó, ezeréves városukban köszönhetik a Magyarországon első ízben megrendezésre kerülő konferencia részvevőit. A Géza fejedelem alapította város múltjáról szólva, hangsúlyozta, hogy az ország életében kezdettől fogva fontos szereppel felruházott város nemcsak a magyar történelem, az állami élet igen fontos színtere volt — a királyi koronázások, a királyi temetések e városában őrizték az ország levéltárát, a királyi koronát s a hatalmi jelvényeket —, de a nemzet kulturális életében is fontos szerepet töltött be a múltban, s a dinamikus fejlődő város kulturális életének a jelenben szintén arányban kell állnia gazdasági fejlődésével.

Valamely ország könyvtárügyének általános helyzetét, fejlettségi fokát ugyanis — mondotta — nemcsak a könyvtárak állományára és használatára vonatkozó adatok jelzik, hanem a könyvtárépületek is. Könyvtárügyünk felszabadulás előtti elmaradottsága a könyvtárak építése terén is megmutakozott, pedig könyvtárépítésünk értékes, történelmi hagyományokkal rendelkezik. Elég, ha Mátyás király világhíres könyvtárára gondolunk.

Székesfehérvár könyvtári múltjáról szólva megemlítette, hogy a mai megyei könyvtár közelében működött Székesfehérvár reformkori könyvtára. A 4300 kötettel alapított Fejér megyei Olvasótársaság nemcsak könyvtárat tartott fenn, hanem különböző helyekre könyveket is helyezett ki, mai kifejezéssel élve: letéteket szervezett. Sajnos, e nagyszerű kezdeményezésnek a szabadságharc bukásával vége szakadt, s — elmaradva a vele azonos nagyságú városoktól — csaknem egy évszázadnak kellett elteltnie, hogy Székesfehérvár nyilvános könyvtárral rendelkezék. Ezt az elmaradottságot látta a Tanácsköztársaság nagy fehérvári mártírja, *Velinszky László* is, aki első intézkedésével a város rossz könyvtári helyzetén kívánt javítani: központi könyvtárat tervezett, s azt a majdani kultúrpalotában kívánta elhelyezni.

Az elmúlt évtized hazai könyvtárépítésetének tapasztalatai

A konferencia első felében *Havassy Pál* főépítész, az Országos Műemléki Felügyelőség igazgatóhelyettese foglalta össze a magyar könyvtárépítés tapasztalatait. Előadásában részletesen ismertette a hazai könyvtárépítéset történetét, a megépült könyvtárak legjellemzőbb vonásait. Nagy érdeklődéssel fogadott előadásának csupán néhány megállapítását idézzük fel:

Elmondotta, hogy a könyvtárakkal szemben támasztott igények világszerte igen rohamosan változnak, növekednek. A könyvtárak építésére vonatkozó felfogás az utolsó években hazánkban is gyökeresen átalakult. Az eddig létrejött könyvtárépületek igazolják művelődéspolitikánk helyes irányát. Törekvéseinknek azonban korlátot szab nemzeti jövedelmünk általános szintje. Mindebből egyenesen következik könyvtárépítésünknek talán a legfőbb gondja, hogy mindazokat a modern elképzeléseket, eredményeket, amiket a világ könyvtárépítészete számunkra átvételre kínál, szűkös anyagi lehetőségeink és építőiparunk adott technikai színvonala miatt csak

Havassy Pál előadása

korlátozott mértékben tudtuk átvenni, megvalósítani. *A magyar sajtóságok tehát azt követelik, hogy a könyvtárépítészeti szakemberei szüntelenül kutassák az utat, amelyen haladva egy gyengébb anyagi erővel rendelkező ország, erőn felüli áldozat vagy pazarlás nélkül is megvalósíthat korszerű intézményeket.*

A közelmúltban végzett országos vizsgálódás legfontosabb tapasztalata, hogy az új magyar könyvtárépületek szakmai programjai helyesek voltak, a megvalósításukhoz szükséges beruházási összeget azonban több fórum is megnyirbálta. (A kaposvári megyei könyvtáré kb. 20 százalékkal, a tatabányaié 25, a zalaegerszegié 25, a szombathelyi pedig 20 százalékkal csökkent az eredeti programhoz képest.) Mivel a felnőtt olvasószolgálat térrendszerének nagyságában és funkciójában mindenáron döntő változást kívántunk elérni, a csökkentés leginkább a raktár, az előterek és a gyermekrészleg rovására történt. A kezdeti „takarékoságot” drágán fizettük meg. Például a Kaposvári Megyei Könyvtár máris raktárát építtetett, a zalaegerszegi, a salgótarjáni megyei és a kiskunhalasi járási könyvtár nem tudta befogadni a gyermekrészleget. Az összeszűkült előterek, klubövezetek, előadótermek, kiállítási terek egyre nyomasztóbb gondot okoznak. A nagyobb könyvtárak közül eddig mindössze *egyetlen könyvtárat tartunk méreteiben elfogadhatónak, a Miskolci Megyei Könyvtárat, amely 4600 m²-es alapterületével az eredeti program csorbítása nélkül épült meg.*

Az új könyvtárak másik közös hibáját az okozta, hogy a program és a kivitelezés között hosszú idő telt el. Időközben ugyanis igen nagyot változott, fejlődött fel fogásunk a könyvtári funkciókkal, szolgáltatási követelményekkel kapcsolatban, s emiatt a legtöbb könyvtár már a megnyitás pillanatában nem egy vonatkozásban túlhaladott volt (pl. a zenei részlegek, reprográfia, szociális helyiségek stb. elégtelensége, illetve hiánya).

Havassy Pál részletesen ismertette a szakrészleges könyvtári rendszer kifejlesztésére irányuló új törekvéseket, de szólt a beruházó, a könyvtáros és az építész együttműködéséről, a központi támogatási rendszer létrehozásának fontosságáról, a tartalom és a forma egységéről, a változó funkciókhoz történő alkalmazkodás építészeti lehetőségeiről, majd elemezte, hogyan sikerült az új, nagyobb könyvtárépületekben a részletek (előtér, lépcső, galéria, világítás, fűtés, fény- és hőszigetelés) megoldása. Megemlítette, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában monográfia jelenik meg az eddigi könyvtárépítésekről.

A vita

Az előadást követő élénk vitában Huby László, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója különösen az előadásnak a könyvtár funkcionális rendjére vonatkozó megállapításait erősítette meg. Elmondotta, hogy az új Miskolci Megyei Könyvtár működésének eddigi tapasztalatai igazolták az előzetes elképzeléseket. Az elmúlt nyár folyamán bebizonyosodott, hogy az erős napfény és hő elleni védekezés építészeti

megoldása helyes volt. A megyei könyvtárépület árnyékoló erkélyrendszere ma az épület legnagyobb áldása. Szólt arról is, hogy bár a programot nem csorbították, néhány alapszükséglet kielégítetlen maradt. Sajnálatosnak tartja, hogy például a négy-szintes épület csak szolgálati felvonóval rendelkezik, s az olvasókat a zárt területen belül csak külön kérésre tudják liften szállítani; nem elég továbbá a szakosított tájékoztatókat elhelyezni az olvasói térben, számukra a jövőben olyan helyiségekről is gondoskodni kell — szolgálati helyük közelében — ahol elkülönülten dolgozhatnak. Továbbá nagyon *elapróztak a munkahelyek*, bizonyos részeken jobban gondolni kellett volna egybevonásuk lehetőségére is.

Kondor Istvánné, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője az eddigi tapasztalatok alapján hangsúlyozta, hogy az új, korszerű könyvtár-épületek létrehozására tett nagy állami erőfeszítések ellenére sem leszünk képesek arra, hogy új könyvtárépületeink ötven év távlatában is minden igényt kielégítsenek. Meg kell tehát keresni és nyitni az utat a *szakaszos könyvtárépítés* számára. Különösen vonatkozik ez a követelmény a közepes és a kisebb könyvtárakra. Elmondotta, hogy az új könyvtárak építésével kapcsolatos tapasztalatok alapján a Művelődésügyi Minisztérium megtette a szükséges lépéseket a szakfelügyelet, valamint a Könyvtártudományi és Módszertani Központban végzett szaktanácsadói tevékenység megerősítésére és továbbfejlesztésére. A Fejér megyei és a székesfehérvári városi tanács közös kezdeményezését, hogy a létesítendő új könyvtárra vonatkozóan mindenekelőtt a helykijelölés érdekében részletes programot dolgoztak ki, fontos lépésnek és országosan követendő példának tartja. Egyre-másra készülnek a városrendezési tervek, s ha a központi könyvtár számára nem biztosítanak *ma* helyet, éppen a város kulturális fejlődése szempontjából legfontosabb intézmény szorul ki a forgalmi központból.

Békés György, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója kérte, hogy a könnyűszerkezetes épületekre, valamint a faházak alkalmazására is dolgozzon ki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ programokat, mert különösen a kisebb városokban rohamosan nőnek a szükségletek, és az idő sürgeti a megoldást.

Vita a székesfehérvári új megyei könyvtár tervéről

Az ülészak második felében *Sallai István* ismertette az új megyei könyvtár programját és bemutatta a programterv alapján készült makettet. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ az érdeklődők számára készségesen megküldi a könyvtár tervezési programjának teljes szövegét, így az előadás részleteire itt nem térünk ki.) Mivel ez a program mindazokat a tapasztalatokat összegezi, amelyeket a könyvtárépítésben eddig szereztünk, s a jövőendő nagy könyvtáraknak mintájaként is szolgál, *Sallai István* elsősorban azokat a vonásokat emelte ki, amelyek tekintetében ez a *program túllép a korábbi terveken*.

Felhívta a figyelmet arra, hogy a programterv mellékletét képező tervvázlat olyan megoldásra tesz javaslatot, amely a terepszinthez viszonyítva félszint-eltolódással helyezi el az általános olvasót, a klubövezetet magába foglaló szintet, továbbá a raktári, valamint az adminisztrációs-üzemi szintet. E megoldás kulcsa a könyvtár-épület megfelelő nagyságú terephomorulatban való elhelyezése. Így a könyvtárnak tulajdonképpen két földszintje alakul ki, természetes jó világítással és szellőzéssel. Ezzel jár az a hallatlanul nagy előny, hogy a legfontosabb olvasószolgálati részekre közvetlenül, lépcső nélkül — rámpás megközelítéssel — jut a könyvtár használója. További érdekessége és egyben értéke is a tervnek, hogy az épület belső magjába kerültek azok a kiszolgáló helyiségek, amelyek természetes világítást nem igényelnek, és itt helyezkednek el a lépcsők és a felvonók is.

Az összefüggő, de megfelelően tagolt olvasói terek az épület szélső részeiben tág lehetőséget teremtenek a helyes értelemben vett könyvtári flexibilitásra.

A javasolt szerkezetek mind a természetes világítási, mind pedig a fény- és hőszigetelési igényeket építészetiileg oldják meg. A célszerű árnyékoló erkélyek, falak és bevilágító felületek alkalmazása lehetőséget nyújtott a könyvtár újszerű, jó építészeti megjelenésének kialakítására is. Hangsúlyozta továbbá, hogy a terv a szakrészleges fejlesztés követelményeinek a régebbieknél tökéletesebben kíván megfelelni. Ebben a könyvtárban, melynek programtervét *Havassy Pál*, *Sallai István* és *dr. Tombor Tibor* készítette, már nem pusztán klubövezetről beszélünk, hanem az épület a legkorszerűbb elgondolásoknak megfelelően funkcionálisan két fő részre tagolódik:

közösségi terekre (klubszobák, hírlapolvasók, előadótermek, álló- és ülő büfé), valamint az *egyedi kiszolgálás tereire*.

Az előadás után kialakult színvonalas vita sok olyan javaslatot is tartalmazott, amely a programtervet még használhatóbbá teheti.

A tervezett székesfehérvári megyei könyvtár-épület makettja (Kabácsy Szilárd felvételei)

Zöldy Emil főépítész a programtervet jónak és a városépítészeti programba beilleszthetőnek tartotta. Megjegyezte azonban, hogy az előcsarnok alapterülete szűkös, a garázsnak könyvtárépületen belüli elhelyezése elvileg nem megfelelő, s egyben költséges megoldás: a berendezésre előirányzott összeg pedig túlságosan alacsony. Megállapításait a konferencia teljes egyetértéssel fogadta.

Mezei György, a Győri Megyei Könyvtár helyettes igazgatója a gyermekrészleg továbbfejlesztésére azt javasolta, hogy a tervező figyelme terjedjen ki az óvodáskorúakra is, alakítson ki képeskönyv- és játszó részleget, ahová az anyák elhelyezhetik kisgyermeküket, amíg a könyvtárban tartózkodnak.

Spránitz Tibor, a Fejér megyei Tervezőiroda igazgatója szóváltotta, hogy a tervtanulmány a 7 méteres raszter-rendszerrel számol, noha az előregyártott elemek 7,20 m-esek. **Havassy Pál** válaszában arra utalt, hogy ez a programterv csupán eszméi kívánalmakat fejez ki a tervező-építész számára, s aki majd a konkrét tervezést végzi, a számára legjobban alkalmazható megoldások között szabadon választhat. A programterv csupán azt fejezi ki, hogy a könyvtár megfelelő berendezéséhez a 7 m-es szerkezet-rendszer elégséges.

Papp István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója megállapította, hogy igen fontos tervezési alapelv valósult meg, amely nem az eleve megadott normák közé szorítja a könyvtárépületet, hanem a könyvtárpolitikai szükségletek elemzése alapján mutatózó igények kielégítésére törekszik. Ma világszerte ez a gyakorlat kezd kibontakozni. Ez a terv a *szakrészleges rendszer alapelveit* követi, ám a program elkészítése óta eltelt mintegy fél év is hozott újabb követelményeket. Így például a *szakrészlegeken belül* is kellene kisebb közösségi tereket létrehozni, nem csupán a fő ellenőrzési ponton kívül. Meg kellene azt is fontolni, hogy a könyvtár zenei gyűjteménye ne kerüljön-e jobban a klubövezet közelébe, az általános részleghez.

Nikolai László, a Pécsi Megyei Könyvtár munkatársa szerint ideális a könyvtár térrendszerének megoldása. Javasolta, hogy a klubövezet úgy helyezkedjék el, hogy az ott keletkező nagyobb zaj, járás-kelés ne zavarja a hírlapolvasó használatát. A könyvtár belső magasságára, részleteire, burkolatára vonatkozó kérdéseire a programkészítők hangsúlyozták, hogy a programterv nem kiviteli terv, ilyen részletekre nem terjed ki, s e tekintetben nem volna célszerű megkötni a tervező kezét. A gépesített szállításra vonatkozó kérdésére pedig az volt a válasz, hogy a könyvtár állományának túlnyomó része, több mint 150 ezer kötet, szabadpolcon lesz, továbbá éppen az előnyös belső telepítések nem teszik szükségessé ilyen nagyságú könyvtárban a vízszintes szállítóeszközök alkalmazását.

Schmidl Ferenc c. egyetemi tanár arról szőtt, hogy az építésznek több szabadságot kell kapnia. Bár a programot jónak tartja, kötöttségein még több feloldást javasol. A könyvtár közösségi területszükségletét az egyéb kulturális intézmények közösségi (rendezvényi) térszükségeitől figyelembevételével kellene meghatározni, esetleg nagyobb fokú integráció megvalósításával. Ennek érdekében meg kellene vizsgálni a létrejövő kulturális intézmények programjait, s az új városrendezési programok keretében egymáshoz való viszonyukat, sőt esetleg egymás mellé telepítésük formáit és mértékét is ki kellene alakítani.

Gondolatait a programkészítők figyelemreméltóaknak és megfontolandóknak ítélték. Szerintük is fontos, hogy a könyvtárépület az eleven kereskedelmi élet zónájának közelébe kerüljön. Nemzeti intézményekre vonatkozóan (pl. nemzeti könyvtár) a nagyobb fokú elkülönülés és a más nemzeti intézményekkel összevont telepítés helyes elvnek fogható fel. Ez történt a Várban a Budavári Palota felhasználása

során. Olyan nagy tömegforgalmat lebonyolító intézmény esetében azonban, mint például egy általános nagykönyvtár, a várbelihez hasonló elhelyezés nem kívánatos.

A konferencia keretében kiállítás is bemutatta a magyar könyvtáráépítés eddigi eredményeit. (Ennek táblái közül néhánynak fényképét lapunk más helyén láthatják olvasóink.) Az építészeti kiállítás anyagát *Gerő Gyula* állította össze, igen színvonalas grafikai kialakítását pedig *Neményi László*, a vendéglátó megyei könyvtár munkatársa végezte.

A Külügyminisztérium szakkönyvtára

A könyvtárak polcain kutató olvasó néhány év óta izléses kivitelű kézikönyvsorozattal találkozhat, ha a külpolitika szakot böngészi. Ez a sorozat a *Magyar külpolitikai évkönyv* címet viseli, s a Magyar Népköztársaság külpolitikai tevékenységét, kapcsolatainak rendszerét ismerteti, közli továbbá nemzetközi kapcsolatainknak és külpolitikai tevékenységünknek fontosabb dokumentumait, valamint tényeket és adatokat nemzetközi kapcsolatainkról. Az Évkönyv megjelenése s a benne közölt adatok tükrözik azt a fejlődést, amely a legutóbbi évtizedben hazánk külpolitikai tevékenységében végbement. Jelenleg 90 országgal állunk diplomáciai kapcsolatban, ezen kívül számos nemzetközi tudományos, kulturális és sportszervezetben van állandó képviselője hazánknak.

A külügyi könyvtár története, szolgáltatásai

A külpolitikai tevékenység fejlődése a Külügyminisztérium hivatali apparátusának munkájára is nagy hatással volt, mert a dokumentációs és tájékoztató tevékenység fejlesztése nélkül ma már elképzelhetetlen a diplomáciai élet. Aligha kell hangsúlyozni, hogy milyen szerepe van az információnak a külügyi döntések előkészítésében, ezért lett részesévé a fent említett fejlődésnek a Külügyminisztérium szakkönyvtára is, amely a minisztérium Bem rakparti épületében talált otthonra. A könyvtár alapállománya a második világháború végén a Külügyminisztérium várbeli épületével együtt elpusztult, ezért hazánk felszabadítása után a könyvtár tevékenysége el-

A Külügyminisztérium könyvtárának kölcsönzője a kézikönyvtárral